

ADALÉKOK II. RÁKÓCZI FERENCZ TÜZÉRSÉGE TÖRTÉNETÉHEZ.

A múlt század elején fennállott nemzeti hadseregnek ezen fegyverneméről maradt ránk aránylag legkevesebb adat. Mindazáltal a Rákóczi-Aspremont-féle fejedelmi levéltárban (jelenleg Vas vármegyei Vörösvártt, gr. Erdödy István úr, Aspremont-ivadék gondviselése alatt) fordulnak elő ilyenek is, még pedig kiváló katonai beccsel bírók, s elsőrangúak, nevezetesen magok a tüzérségi főnökök által a fejedelemnek benyújtott hivatalos specificatiók, fizetési és szemle-lajstromok, ágyúk, löszerek, várbeli fölszerelések összeírásai, tábori tüzérség és hadszer-vonat jegyzékei, stb. Ezekből kívánunk most egynehányat kivonatosan ismertetni.

Mint már Rákóczi fejedelem s a szövethozott magyarországi és erdélyi rendek hadseregéről írt általános tanulmányunkban (Hadtört. Közl. I. füz. 15. és 21. l.) említettük, e hadsereg tüzérségének élén többnyire francia tiszték állanak vala, már hazájokban e szakmára kiképezettek; továbbá, hogy a tüzér- és műszaki csapatok legénysége is a hazai polgári rend legintelligensebb elemeiből, s úgy régi osztrák, francia, lengyel tüzérek- s hadszereszekből vétetett.

A hadmérnöki karról — melyről ama tanulmányunkban röviden szintén megemlékeztünk volt — ezúttal nem kívánunk szólani, maradunk csak a tüzérségnél, ideértve a vártüzérséget is. A tüzérségi főinspector Szandai *Sréter János* mint activ, csapatállománybeli katona (ezredes, utóbb brigadéros) csak az első három-négy hadjáratban szolgálta; azontúl munkásságát a tüzérségi anyag előállítása, a hadszergyárak, öntödék felügyelete, s a készített löszereknek, löpörnek, újon öntetett ágyúknak, gyártatott új fegyvereknek a

táborokba és várakba szállítása, s más ilyes nagy gonddal járó és következményeikben kiváló fontosságú feladatoknak serény teljesítése vevé igénybe. Magok a tüzér-csapattestek előbb *Le Maire*, azután több évig *De la Mothe*, végre 1709-től, *De Rivière* kitünő szakképzettségű francia tisztek parancsnoksága alatt állottak. Az első dandárnok («brigadier»), a második ezredes volt XIV. Lajos király tüzérségében, s szolgálattételre vezényeltetett — több mérnökari tiszttel egyetemben — Rákóczi fejedelemhez, kinek hűségesküvet tettek le, és hadseregében rendfokozataik szerinti alkalmazást nyertenek. A harmadik, Rivière, a híres Vauban maréchalnak volt egykor segédtsíztje, azután őrnagy a francia tüzérségben; de buzgó protestáns (hugenotta) lévén, a nantesi edictum hatályának felfüggesztésekor annyi ezer derék művelt és vagyonos francia családdal együtt ő is önkéntes számkivetésbe ment hazájából, bátyja Angol-, ő Németországba. Előbb porosz, majd lengyel szolgálatba állt, s ez országból került Rákóczihoz, kinek hadseregében már 1705-ben mint a dunántúli tüzérpark főnöke vala alkalmazva, s ez év végén ő bombáztatta össze Sopront, mikor e várost Bottyán tbk. ostromolta. Utóbb Érsek-Ujvárnak 1708-ki hősies védelmében nagyon kitünteté magát. Ekkor már alezredes volt és házasember — Náray Ferencz kurucz dandárnoknak leányát vevé nőül, — megtanúlt magyarul s egészen magyarrá lőn. 1709—1710-ben mint ezredes és tüzérségi főnök Kassán és Felső-Magyarországban működött; 1711-ben a fejedelemmel kibujdosott Lengyelországba, de néhány hó mulva a szathmári békekötés után gr. Pálffy János cs. kir. tábornagy hívására visszatért második hazájába, nevezetesen Kassán hagyott nejéhez, gyermekeihez. Pálffy azonnal sietett e kitünő törzstisztet alkalmazni a cs. kir. hadseregben mint tüzéralzredest, mely rangban azután III. Károly király is megerősíté Rivière-t.

De elég róla; lássunk a vörösvári archivumbeli főntemlített tüzérségi adatok ismertetéséhez.

Rákóczi tüzérségének egy kelet nélküli, azonban alkalmasint az 1706—7-ik évekből származó francia nyelvű számadás szerint havonként 3881 frt, tehát évenként 46,572 frt zsoldpénz fizettetett és pedig a kir. városok adójából. (A «kvártélypénz» ezen kívül értendő.) Volt e tüzérségnek egy «grand maitre»-je («Supremus

Magister Artilleriæ», név szerint ezen időben De la Mothe), egy «colonel»-je, «lieutenant-colonel»-je (ilyen kettő is: Bácsmegyey és De Rivière János), «major»-ja (szintén kettő), «ayde major»-ja, továbbá: «artificier, capitaine générale des chariots, capitaine des ponts, conducteur, garde de magazin», s a többi tisztek mint más fegyvernemeknél. A kurucz tüzérség hat századot képezett, melynek négye 65—65, ketteje pedig 55—55 főből áll; e hat századhoz számítandók még: «les quatre compagnies de fusiliers, de 55 fusiliers chacun», és «la compagnie d'ouvriers de 84 hommes». Mindössze tehát 11 században 674 ember, a törzstiszteken és egyéb a törzshez tartozókon, hadmérnökökön stb. kívül.

Van De la Mothe-nak egy a tüzérségi dolgokról Rákóczihoz intézett kelet nélküli, egyébiránt saját kezével írott beadványa (az orsz. levéltárban), mely tartalma szerint 1705—6-ból való. Czime: «*Dispositio Inclytae Artilleriæ tam pro Castris, quam pro Civitatibus*». E tervzetben La Mothe mindenekelőtt azt ajánlja, hogy a kassai had- és lőszergyár (armamentarium) mellett még egy második ily tüzérségi szerműhely állíttassék föl, melynek helyéül legczélszerűbbnek Munkácsot ajánlja, mint a mely az ő véleményéhez képest legerősebb vár (cumque arx Monkacz sit fortissima secundum meam opinionem), s a löszerek ott nagy biztonságban lennének, másként is mindenképen alkalmas hely lévén. Ő ezen eszméjét — úgymond — közlé már Sréter János, tüzérségi felügyelővel; de ez a második hadszergyárt Besztercebányán kívánná fölállítani: «cum talis locus ad manum habeat omnia materialia pro constructione tormentorum, bombardum, globorum, aliorumque utensilium ad Artilleriam spectantium». A mi ámbár igaz, de viszont Besztercebánya erődítvények nélküli, nyílt város lévén, a hadszergyár ott nem volna kellő biztosságban.

A fejedelem a javaslatra iktatott lapszéli resolútiójával helybenhagyta La Mothe indítványát, hogy igenis, egy *harmadik* had- és lőszergyár Munkácson állíttassék föl; közel lévén ott Podheringen, Szelestén (Czelestow) a vasbányák, vashámorok is, ágyugolyók, bombák stb. öntésére, melyeknek műveseihez még a meczenzéfi vasöntők és szerkovácsokból lehet kellő számban kiválogatni. E munkácsi hadszergyár azonban a harmadik fog lenni; ugyanis

a fejedelem — miként tudatja, — már intézkedett, hogy a túl a dunai és a vágmelléki hadműveletek szempontjából *Érsek-Ujvár* várában is rendeztessék be tüzérségi lőszergyár. A mint ez meg is történt, odarendelt szertüzérekkel. Itt ugyan bombák nem öntettek, csak megtöltettek; mert az ágyú-, bomba- és golyóöntést Sréter ezentúl is, mint legalkalmasabb helyen, Besztercebányán folytatá, közelebb lévén innen, mint Kassáról szállíttatni a gyártmányokat Újvárba. A kassai hadszer-gyár e mellett inkább az északi és a tiszai hadsereg számára működött, a munkácsival együtt, mely utóbbinak nagyobbmértvű munkássága az 1708-ik év őszétől fogva — a mikor a bányavárosok odavesztek, — kezdődik vala.

A fejedelem De la Mothe indítványára ugyanekkor azt is elrendelé, hogy apróbb várak ostromára alkalmas egy kis tüzérpark — hat (fél-carthaun) ágyúból, két bombamozsárból, négy megrakott lőszer-szekérből álló, — a kellő pattantyúsokkal és előfogatokkal mindig készletben álljon, gr. Bercsényi mint fővezér rendeletére, bármikor indulandó. Rákóczi, e mozgó tüzérpark állomáshelyéül *Érsek-Ujvárt* jelölé ki, tekintettel a dunántúli hadszíntérre. — Ugyanekkor a vár- és szertüzérség s a hadszer-gyárak minden hónap 1-jén megújuló szemléje is elrendeltetett; mely szemlék eredményéről pontos lajstromok vezetendők.

1707 október hó végéről van egy tüzérségi lajstrom, melyet De la Mothe mint tüzérségi főigazgató: «Supremus Artilleriæ Magister» ír alá. E lajstrom szerint a hadmérnöki szakjártassággal is bíró *Barsonville* companiás-tüzérkapitány vala; a priidáriusok (fusiliers) 2-odik századának kapitánya ekkor a későbbi, 1710-iki érsek-újvári várvédelem egyik derék hőse, az ott mint tüzérőrnagy vitézül elesett — *Rottenstein Ferencz* volt; ugyane századnak főhadnagya *Ádám Jakab*, a ki mint jeles lantművész volt a tiszti karban ismeretes; alhadnagya *Török János*. Az aknászok első századának kapitányát *Lambeck* nek s a másodikét *Le Brun*-nek nevezték. Általában Rákóczi tüzértisztjei közt — mint e lajstromból is látszik — legtöbb volt a francia, azután a német.

E lajstromnál még részletesebb és kimerítőbb De la Mothe tüzérdandárnoknak 1708 február 1-jén sok rovatú, terjedelmes specificatiója, mely úgy a tábori, valamint a következő nagyobb várakbéli kurucz tüzérség tényleges létszámát tartalmazza, úgy-

mint: Kassa, Eger, Munkács, Ungvár, Ecsed, Szepesvár, Árva, Murány, Nyitra, Érsek-Újvár. (A többi helyőrséggel ellátott várak, pl. Eperjes, Lőcse, Kézsmárk, Bártfa, Zboró, Krasznahorka, Huszt, Kővár, Somlyó, Szent-Jób, Sarkad, Szolnok, Gács, Bajmócz, stb., valamint az összes dunántúli kurucz várak tüzérsége e kimutatásból azonban hiányzik, úgyszintén a túl a dunai sereg tábori tüzérsége is.) A La Mothe e lajstromában foglalt pattantyússág összes létszáma 579 főre rúg, a kiknek 784 étkezési és 263 lótáp adag s 2259¹/₂ rh. frt hópénz járt; ezenkívül a törzsnek 197 étkezési, 142 lótáp adag s 537¹/₂ frt havi díj. E kimutatott létszámból a táborban volt 189 tüzér, Érsek-Ujvárt 88, Kassán 84, Munkácson 32, Egerben 30, Nyitrán 13, Ungvárt 10, Ecsedben 8, Szepesvárt 7, Murányban 7, Árvavárában 4, — a mi körülbelől a várak nagyságának felel meg, kivéven a távol fekvő Munkácsot, hol az erődítések (nevezetesen a Damoiseau által a hegy körül hétszög-bástyázzal szépen kiépített *alsó vár*) terjedelméhez s az ottani ágyúk sokaságához képest (száznál több ágyú) a tüzérség kevés volt. De az ekkori teljesen biztos hadi viszonyok nem igényeltek *oda* több pattantyúst.

A kimutatott létszámban előfordúlnak szertüzérek is (pl. bombaöntő és töltő-mesterek, pixidáriusok), továbbá iparosok: kerékgyártók, bognárok, esztergályosok, kovácsok, nyergesek, szénégetők.

Úgyancsak De la Mothe a fejedelem megbízásából 1708 kora tavaszán szemleútat tart vala a várakban, leginkább a tüzérségi viszonyok s hadszertárak megvizsgálása végett. Azonban a trencsénmegyei apró hegyi várakat mint határszélen fekvőket, erődítési szempontból is megbirálandó volt: hogy melyikben érdemes őrséget tartani, melyikben nem?

A szemleút eredményeként Rákóczinak benyújtott jelentés (latin) ekként veszi sorra a várakat:

1. *Érsek-Ujvár*. Ez akkor szabályos hat-zög bástyázzal, kapui előtt két «huszárvárral» (ravelin). újon épült contrescarpe-okkal, chemin-couvert-rel, egy előretolt védművel (a malom-erőd) még néhány kisebb külső sáncczal, védett zsilipzettel s az árok vizen kívül két-harmad részben még elárasztó — inundationalis — rendszerrel is igen jól meg volt erődítve. Több külföldi hadépítészeti munka a hatszög-erődre mintául hozza föl. Az 1710-ik évből

De Rivière kezével hadmérnöki pontossággal készült alaprajzát bírjuk.

Ujvárnak legfőbb hiányául De la Mothe a hadszertári épületnek (armamentarium) teljes romban heverését említi, még a vár megvétele (1704.) idejétől fogva, a mi miatt a löszerek és fegyverek a casamattákban tartatnak, hol azokban a nedvesség sok kárt tesz. S a szertüzeknek nincsen alkalmas műhelyök; a szűk és homályos casamattákban kénytelenek dolgozni. E bajokon minél előbb segíteni kell.

Az ottani pattantyúsok ezüstpénzben kérik kiadatni havi zsoldjaikat, mert rézpénzen mit sem vehetnek. Végre a bástyákon őrházacskákat kíván az eső ellen állíttatni, a tüzér-katonák számára.

2. *Nyitra*. Ágyüemelő és kútkötelek szükségeltetnek, továbbá netaláni ostrom esetére előgondoskodásul 200 tölgygerenda s 300 tölgydeszka. (Különb. e vár ellenállási képességét komoly ostrom ellen La Mothe egy másik jelentésében nagyon csekélyre: csak három napra becsüli; bár a közvélemény híres várnak tartotta.)

3. *Árva várában* sok a faépitmény, nevezetesen valamennyi lépcsőzet az alsó várból a közép- és felsőbe, fából van; melyeket kőlépcsőkkel kellene pótolni, mert ha az ellenség megszállja s a falépcsők a bombáktól meggyúlnak: a várrészek közti közlekedés megszakadván, az őrség néhány nap alatt capitulálni lenne kénytelen. A löportár is romladozott már; «de — úgymond — én a lőpor számára egy teljesen biztos és száraz boltot jelöltem ki, melyben a tiszt urak borokat tartottak». — E várba még két pattantyúst szükség rendelni.»

4. *Murány vára* mindenképen rendben van; löszere is elég.

5. *Kassa*. A külső és belső falöv némi javítást igényel, nemkülönb. a katonák lakásai, különösen ezek fűtő-kemenczéi. A belső falöv védő folyosóval látandó el köröskörül. — A hadszertárbeli műveseket a tüzértiszt urak, a mint tapasztalám, gyakran a saját dolgaikra fordítják, a mi által az ország szolgálatja késedelmet szenved.

Az erődítések építésére nézve Felsőged nevében elrendeltek-ből még igen kevés hajtattott végre. (Utóbb azután annál több.)

6. *Szepesvárnak* egyik bástyája tökéletesen elromlott; úgy,

hogy azt nem reparálni, hanem tőből újraépíteni kell. A belső várbeli kútat biztosabbá szükség tenni a bombák ellen, mihez 250 tölgygerenda és 300 tölgydeszka kívántatik. Továbbá az itt épített szárazmalomnak sincs a bombák ellen semmi biztonsága. E várba is kell még egy tűzer.

7. *Ungrvárott* hadszer- és löportárnak való alkalmas, bomba- és tűzmentes helyiségről szükséges gondoskodni. A bástyák, továbbá az ágyúk talapzatainak helyreállítására 400 tölgygerenda s deszka kívántatik; úgy szintén sínvasak is az ágyúkerek megvasalására és egyéb ilyes szükségletekre. A vár kútja szintén jobban biztosítandó. Ide még két pattantyús kell. (E várban 45 ágyú, 4 haubiez, 7 bomba-mozsár, 91 m. löpor, 51 m. salétrom, 5619 ágyúgolyó, 130 bomba 1192 db. kézi gránát, 21 m. puskagolyó és 5 hordó kész tölteny volt.)

8. *Munkács várába* egy mindenben jártas, ügyes, jó hadszer-tárnok (Zeugwarter) rendelendő. A bástyák befödendők, mert a casamatták elromlanak. A bástyatetőkön álló lövegek ágyait az eső már igen elkorhasztotta. Laboratoriumnak való alkalmas hely is kellene; úgy nemkülönben szükséges 200 tölgygerenda s deszka: ágyútalapzatoknak, a bástyák kijavítására s a löportárnak szárazabbá tételére, mert a hely nedves, a löpor romlik. Végre kívánatos, hogy a hadszertárbeli mivesek ne vonassanak el szakbeli feladataiktól az uradalmi tiszt urak által, s az ő Felsege részéről számukra elrendelt jutalmak megvonásával ne kedvetleníttessenek el.

9. *Eger*. Az ágyútalapzatok és bástyák kijavítására 300 tölgygerenda s ugyanannyi deszka igényeltetik. A löporgyár körül is akad javítani való. Salétromfőzésre engedtessek át azon ház, mely azelőtt ezen célra építettet.

10. *Lietava* várában a falépcsők helyett kőlépcsők rakandók; ehhez némi reparatiója a falaknak, — s akkor e sziklavárban 40—50 főnyi őrség akár tízezer emberrel is bátran daczolhat.

11. *Oroszlánkő*. E várba csak elegendő élelmiszert szállítanak, — s 30 főből álló őrség három esztendeig képes megvédeni.

12. *Lednicze* várára nézve ugyanez áll. Ellenben

13. *Bicse* nem védhető hely; addig lesz a miénk, a míg az ellenségnek úgy tetszik.

14. *Budetin* vára a Sziléziába vivő úton fekszik, s ezért bír fontossággal; formaszerű ostrom kiállítására alig alkalmas. Másként — a faltörő ágyúkkal való támadástól eltekintve, — száz főnyi őrség megvédheti.

15. *Óvár*, a szerecsényi szorosban Túrócz vármegye felé. E sziklavárból 30 gyalogos meggátolhatja az ellenség átvonulását a szoroson; de ágyúknak és bombáknak ellenállani nem alkalmas.

Eddig az érdekes jelentés, melyhez hasonlót várainkról abból a korból keveset birunk. Írója kitünő szakértelmét minden sora mutatja; e mellett igazi francziás rövidséggel ítél, minden fölösleges sallangtól, tudákosságtól menten.

Az 1708-iki nyári hadjárattal a fejedelem nagy czélt óhajtott megvalósítani: a poroszokkal való egyesülést Szilézián át, s Csehország és Morva fellázításával a hadszínhelynek e tartományokba áttételét. Dandárai e czélból Trencsény várát régóta szoroson körülzárólva, s a sziléziai és morvai határszorosokat megszállva tartották. A hidak a Vágra Magyar-Sóknál s Bánkánál meg voltak vetve; mögöttük Érsek-Ujvár és Nyitra tájain táborozott Bercsényi hadteste, Bottyán tbk. vezénylete alatt. Maga a fejedelem Egernél gyülekezteté májusban szintén a Vághoz indulandó főerejét. A tüzérséget és hadszervonatot ezen egri tábor számára. De la Mothe dandárnok állította volt össze Kassán, hol a vonat május 4-én indulásra készen állt. Ugyane napról kelt a dandárnoknak két rendbeli specificatiója. Az első a főszerelt ágyúkról, mozsarakról, lő- és ostromszerekről, s a vonatról szól. («Specificatio munitiois Suæ Serenitatis Principalis ex domo armamentaria Cassoviensia ad castra expedienda confecta, dje 4. May 1708.»)

E kimutatás szerint az Egerhez és a Vágon túlra indulandó tábori tüzérség a következőkből állott: két db. 30 font s bombákat vető mozsár, 100—100 bombával; 50 db. tűzokádó golyó (globi ignivomi) és 30 carcass; hat fontos ágyú *kettő*, hozzájuk való golyó 400, kartács 100; négy fontos ágyú *hat* db., golyó hozzájuk 600, kartács 150; három fontos ágyú *kettő*, 200 golyóval. Vagyis tíz ágyú és két bomba-mozsár, melyekhez azonban Érsek-Ujvárból többet vittenek. Lőpor a főntebbi 12 löveghez 100 mázsa szállított Kassáról, továbbá mindenféle egyéb lő- és tábori szer, pl.

kén, salétrom, szurok, terpentín; gyújtó szurokkoszorú 300, kézi-gránát 1000; ágyú-emelő gép, záró-lánczok 8 db, kötelek, vas emelő-rudak, törő-mozsarak, 10 táborig érczlámpa, 100 kasza a takarmányozáshoz, 10 m. sínvas, 1000 homokzsák, kender, durva vásznak és kötegek; bőrök és szíjszerszámok; táborig kovácsműhely és bognárműhely, külön koczikon; fődött társzekér 25, nyitott társzekér 14; lőszerkocsi 12; ón puskagolyó 30 mázsa; kész puska-töltény 5000 csomag, pisztolytöltény szintén 5000 cs.; puska- s pisztolykova 40,000 db. Sáncc-szerek, úgy mint 500 vaslapát, 200 keresztcsákánykapa, 200 hegyes csákány, 200 széles kapa, 100 metsző kapa; rőzse-vágó fejsze 50, balta 100; 12 löporhordó, 12 kis hordócska; kanóc 10 mázsa; apró granátokat hányó mozsárka 12, hozzájuk granát 250; granátokhoz való cső 600. Aknászok-, kovácsok-, kerékgyártók-, bognároknak való szerszámok. Lópatkó 4000, patkószeg 60,000; lóorvosságok és kenőcsök; két hordó szekérkenő; két tartalék mozsárágy-talp a 30 fontos bomba-mozsarokhoz, s több aprólékos szer, eszköz.

Érdekes az itt említett 12 kis granátvető mozsár, („parvula mortariola pro granatis jacendis; granaŕæ pro illis 250»). E granátok a kézi-granátoknál nyilván nagyobbak lehettek valamivel, s a mozsárkák által az emberi karerőnél messzibb hajítottak.

A második specificatió mind e szereknek a szerkocsikban és társzekerekben mily renddel és arányban való elhelyezését s az igáslovak számát, rendét tünteti elő. Pl. az öt első zárt kocsi 12—12, a hatodikra 10, a hetedik — tizenegyedikre 6—6 mázsa löpor, s 6—6 m. golyó rakatott. A 12, 13, 14 és 15-ik számú kocsi szállították a töltényes hordókat; a 16 és 17-ik a bombákat tüzes-golyókat, carcassokat, s a 18 és 19-ik az apróbb lö- és gyújtó szereket; a 20-ik a köteleket, zsák-, vászon és kenderneműeket; a 21-ik az aknász és sáncc-, a 22-ik a faragó és kerékgyártó szerszámokat; a 23-ik élésszekér volt; a 24-ik a tüzérségi pénztárt szállító, míg a 25-ik a tüzérőrnagy és sebész kocsija vala. Ezeket követte 12 fedett golyós-szekér, 14 fűhordó szekér, 5 társzekér, a századok málhája s 2 a kovács- és bognár-műhely számára.

Ezen egész hadszer-vonatot 300 igásló voná; úgy mint a két mozsarat 8, a két 6 fontos ágyút 12, a hat 4 fontos ágyút 24, a két 3 fontos ágyút 8, a 25 fedett szekeret 100, a 12 golyós-szekeret 48,

a 14 fűhordó (takarmányoló) szekeret 56, a századok öt szekerét 20, a kovács- és bognár-műhelyt tartalmazó két szekeret 12 ló. Hat pár ló pedig kisegítőnek hagyatott fenn.

E kimutatás egy kuruczvilági hadszer-vonatnak pontos, világos, részletes képét tárja elénk. Az ekkor Kassáról kiindult ágyúk működtek a morvai strázsniczai, továbbá a végzetes trencsényi csatában; a két bombamozsár pedig Csejte vára ostrománál — néhány újvári faltörő ágyútól és mozsártól támogatva — szerepelt.¹⁾

Ugyancsak a vörösvári Rákóczi-levéltár katonai iratai között fordul elő ezen évekből néhány várnak tüzérségi felszereléséről szóló jegyzék.

Így az 1708. augusztus 1-jén kelt kimutatás szerint *Kassának* — mely akkor elsőrangú erősség vala — bástyáin és fegyvertárában összesen 125 db. kisebb-nagyobb kaliberű ágyú, bomba-mozsár és haubicz-löveg találtatott; nevezetesen egy «Crocodilus» nevű nagy carthaun-ágyú, 36 fontos tömör-golyókra, talp nélkül; 24 fontos faltörő ágyú 12 darab, hozzájuk 2003 golyó s 62 kartács-szelencze. Ezek után 14, 12, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2^{1/2}, 2, 1^{1/2} és 1 fontos ágyúk s taraczkok; egy 28 latos sajka-taraczk, s 24, 20, 18, 16, 12, 10, 8 és 4 latos lövedékű apró ágyúcskák. Az ágyúk száma 96. Haubicz-ágyú volt: 60 fontos kögolyókat szóró egy; 16 fontos kettő; 8 fontos egy; 3 fontos egy, összesen 5. Kétszáz fontos bombákat vető mozsár 1, hozzá 200 darab bombával; 100 fontos is 1, hatvan fontos 5; 40, 30, 20, 18, 8, 7, 6, 5, 2^{1/2}, s 1^{1/2} fontos bombákat — illetőleg bombácskákat szóró mozsár 17, = 24 bombavető mozsár, a megfelelő bombakészletekkel. — Ágyúgolyó találtatott összesen valami 25,000 db., kartács 1297, bomba 1350, mozsárból löni való gyújtó vasgolyó 170. Kezi-gránát vasból 1780, üvegből 300, részint töltött, részint még töltetlen; szurokkoszorú 200; seregbontó (Orgel-Geschütz) 11. Flinta és muskéta a tárházban 279 db; puskakova 50,000; kész muskéta-töltény 3166 csomag; flinta- és karabély-töltény

¹⁾ L. erre nézve De la Rivière specificatióját a táborra fölkészített érsek újvári ágyúkról és hadszervonatról általunk kiadva: *Archivum Rákócziánium*, V. köt. 668. l.

5446 csomag; pisztolytöltény 5327, = összesen 13,939 csomag. Lőpor 178 mázsa, kén 16 m., ón darabban 10 m.; kisebb-nagyobb ólomgolyók 126 m.; salétrom 45 m.; vas 215 m.; timsó, glóbersó, terpentin, viasz-, faggyú, szurok s más egyéb lőszerkészítéshez szolgáló anyagok. Két új rézdob, továbbá 9 lövegmozdony, nyeregből hajtók; fedett lőszerkocsi 3, fődetlen is 3; golyóhordó kocsi 5; hídpontonokhoz való szeg 500; ágyútelepekhez való szeg 20,000.

Egy szóval, Kassa, az akkori viszonyok között jól fel volt szerelve, a minthogy az 1706 és 1711-iki ostromokat győzelmesen állotta ki.

Eperjes várában egy 1709-iki kimutatás szerint ágyúpor 60 m., puskapor 46 m. volt; salétrom 75 m., ólom 90 m. Az ágyúk itt — ép úgy, mint Lőcsén, — a város tulajdonát képezvén, nem soroltatnak föl; de megfelelő számban valának.

Végre *Eger* várában, Khun Ignác ottani hadszertárnok (Zeugwart) *Agriae*, 27. Marty 1710. kelt kimutatása szerint találtatott összesen 48 db mindenféle kaliberű ágyú, köztük 3 dunai naszádokra való, forgó-taraczkkal. A legnagyobb egri ágyúk 2 db. 16 fontos haubicz és 2 db. 14 fontos «*Quartier-Schlange*», azután 4 db. 13 s 2 db. 12 fontos ágyúk valának; a többiek kisebb kaliberű, 8, 7, 6, 4, 3 fontos taraczkok. Ágyúgolyó találtatott vagy 25,000; bomba 70 fontostól lefelé 10 fontosig valami 1200 db, kartács 16—12 fontostól lefelé 1½ fontosig 500 db., carcass mintegy 400; tüzes golyó («*globi ignei*») 30, 50, 60, 70 és 80 fontosak 130 db.; 14 fontos lánczos golyó («*concatenati globi*») 14 db., 3 fontos lánczos golyó 40 db; töltött vas kézi-granát 2754 db.; égetett agyagból készült töltött kézi-granát 120 db; töltetlen kézi vasgranát vagy 2000 db; török granát 2 db; flintákból löni való granát 30 db. Az ellenségre kivetni való robbanó hordócska 10 db; ugyanilyen lőporos fazék 260 db.; védő kaszák 250 db.; hegyesvasú védő kópiák 790 db. Lőpor 95 m. 77 font; apró szemcsés finom lőpor 4 m. 57 font; ólom 55 m. 99 font; puszkakova 2065 db; kanóc 47 m. 35 font; kész puszkatöltény 275 m. (Ez nyilván tábori készletül is vala szánva, a táborok ez időben Eger, Szolnok, Hatvan, Vác környékén tanyázták; különben maga a várórség szükségletére aránytalanul sok lett volna.) Továbbá bom-

barda 35 db, «Mordschlög» 550 db; szurok koszorú 798 db; szurok forralására való vasserpenyő 43; tűzhányó kézi golyókhhoz szolgáló tok 350 db. s több efféle aprólékos tűz-szerszám. Sánzásó és csákánykapa 704 db, széles kapa 108 db, úgy egyéb aknász- és sánckészítő eszközök.

Mint e pontos és részletes specificatióból látható: az egri vár is minden védőszerrel bővelkedik vala, kivéven a puskakovákat, melyeknek csekély száma feltűnő. Ugyanazért ilyeneket az ezen 1710-ik év vége felé bekövetkezett ostrom alkalmával gr. Esterházy Antal tábornagy ismételve küldött be a várórség számára. (Puskakovákat akkor hazánkban nem készítettek; Lengyelországból és Sziléziából kellett hozatni.)

E főntebb ismertetett tüzérségi és várfölszerelési kimutatásokon kívül még igen nagyszámú katonai lajstromokat és specificatiókat tartalmaz a Rákóczi-levéltár a lovas- és gyalog-ezredek tényleges létszámairól, a mint azokat az ezredek és mustrames'erek a táborokból különböző időkben a fejedelemhez beküldötték. E hadtörténetileg nevezetes beccsel bíró adatokról külön közleményben szólándunk.

THALY KÁLMÁN.